

Rosa de Winter-Levy

In Birkenau

EEN GETUIGENIS

Met een voorwoord en interview van Ronit Palache

ALFABET UITGEVERS

2023

Copyright © erven Rosa de Winter-Levy en Ronit Palache
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagbeeld privéarchief, 1946
Auteursfoto Rosa de Winter-Levy privéarchief
Auteursfoto Ronit Palache Keke Keukelaar
Typografie binnenwerk Peter Verwey

ISBN 978 90 213 4206 1

NUR 320

alfabetuitgevers.nl

Alfabet Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Inhoudsopgave

Inleiding door Ronit Palache	7
‘In Birkenau. Een getuigenis’ door Rosa de Winter-Levy	33
‘Lach dan Pagliaccio’: Interview met Henriette en Marcel Salomon, kleinkinderen van Rosa de Winter-Levy, door Ronit Palache	101
Over deze uitgave	117
Transcriptie brief uit Westerbork 2 september 1944	119
Noten	121

In Birkenau

Een getuigenis

Het is maart 1943. Wij zijn nog met z'n drieën in eigen huis. Hoelang nog? De wetten en verordeningen, door de Duitsers uitgevaardigd, volgen elkaar in snel tempo op. Elke dag weer andere zorgen, wij leven onder hoogspanning, verschrikkelijk. De ring om het beetje vrijheid dat ons nog rest wordt steeds nauwer. Het is de laatste fase, we voelen het aankomen.

Op 28 maart lezen we in de krant:

'De joden uit de provincie Gelderland moeten zich vóór 10 april 1943 in Vught melden.'

Het zegt ons alles, te veel, we weten wat Vught betekent. Opsluiting, afzondering, 'Concentratiekamp'. Gezinsleven verbroken. Dat niet, nooit! Ons niet zonder strijd aan de vijand overgeven, dat het laatste! Ons plan ligt klaar, we gaan onderduiken. De dagen

die ons nog resten in onze eigen omgeving, het zijn er nog twaalf. Afscheid te moeten nemen van alles wat je in de loop der jaren dierbaar is geworden. Benauwend zo'n stap in 't onzekere te doen, vluchten als een dief in de nacht naar het dorpje V. in de Gelderse Achterhoek, waar de familie E. bereid is om ons te verbergen, te proberen ons aan de wrede bezetter te onttrekken, ons te redden met eigen gevaar.

De laatste dagen vliegen voorbij, we tellen de uren. Hetty, onze dochter, vertrekt onopvallend op 7 april. Haar eerste afscheid van de plaats die heilig voor haar is, het ouderlijk huis. Een dag later volgen mijn man en ik. Wij komen 's avonds bij de familie E. aan, die ons ontvangt met een hartelijkheid die de Achterhoeker eigen is. Wij worden in de familiekring opgenomen en nuttigen gezamenlijk de avondpap. Even gepraat, dan gaan we moe van de opwindingen naar bed.

Een nieuw tijdperk breekt aan, wij zijn nu onderduikers, onze laatste kans. Komen we erdoor? Wie weet, we zijn vol goede moed. Op ons zolderkamer-tje beramen we iedere dag plannen hoe we onze tijd zo productief mogelijk zullen maken. Wij besluiten dat mijn man op de deel zal helpen om het werk van Bernhard, de boer, te verlichten, maar dat kan alleen in de vroege ochtenduren. Hij mag niet gezien wor-

den, *'er kon eens volk komen'*. Mijn dochter en ik breien, naaien, lezen en verzorgen de kindertjes. De kleine Henkie en het zusje bezorgen ons veel afleiding en plezier.

Het is elke dag dezelfde sleur, de oorlogsberichten volgen we met uiterste belangstelling, *'t gaat goed*, maar hoelang nog? We horen dat op 6 juni 1944 de geallieerden in Normandië geland zijn. Onze vreugde kent geen grenzen, het kan misschien zo gebeurd zijn! Weer vrij. Het komt anders uit, wij zijn geen strategen, we moeten weer wachten.

*Wachten, wachten, met ellenlange klachten,
Die het wachten toch niet verzachten.*

We zetten elke dag een streepje in ons boekje, het zijn er al 464. 't Is nu zondag 16 juli, de dag is zonder emoties verlopen. We hebben 's avonds tot laat met Bernhard en Drika gepraat over wat vroeger eens was en over de tijd als de oorlog voorbij is. We gaan rustig slapen. Rond twee uur 's nachts word ik met schrik wakker, ik hoor wat! Och, 't zullen de koeien zijn die bij het huis grazen. Nee, gekraak op 't grind. Bonzen op de voordeur. Een harde stem roept: *'Juden, rauskommen!'* Wat zullen we doen? Vol angst staan we al naast onze bedden. We kunnen niet meer weg, het

huis is omsingeld. Mannen in groene uniformen en leden van de landwacht zijn al op de trap!

‘*Wat is hier aan de hand?*’ vraag ik met bevende stem.

‘*Wij zoeken joden, laat uw papieren eens zien.*’

Angstig voldoen we aan ’t bevel; onze papieren zijn wel vervalst, maar jammer genoeg niet bijgehouden. Ik verzoek zo’n oude landwachter, die door zijn brute optreden de commandant blijkt te zijn, mijn dochttertje te laten gaan. Maar al mijn smeekbeden mogen niet baten, ook zij zal mee. Onze koffers worden gepakt, dekens opgerold en na een droevig afscheid van onze lieve verzorgers moeten wij op weg naar het gemeentehuis te V. Zullen we hen nog eens weerzien?

In de cel opgesloten komt pas het grote leed over ons, nu is het voorbij, wat staat ons te wachten? Als we maar bij elkaar mogen blijven.

Na enkele bange uren knarst het slot, twee ‘Heren’ stappen binnen. We zeggen ‘*Goedemorgen*’ en krijgen als antwoord: ‘*Der Kerl muss mit.*’ Hetty en ik blijven bezorgd achter. Na een poosje wordt mijn man door de SD weer binnengebracht. We worden gefouilleerd, ons geld wordt afgenomen. Daarna moeten we in een kleine auto mee naar Velp. In ’t gebouw van de SD worden we afzonderlijk aan een streng verhoor onderworpen. Een van de heren is opvallend voorko-

mend tegen mij, ik ben op mijn hoede. Hij wil voor mij en mijn dochter een uitzondering maken en ons naar Theresienstadt, het kamp voor bevoorrechte joden sturen, mits ik onderduikers verklap. Maar ik sta sterk en zeg: *'Al schiet u mij dood, ik ken en weet niemand in de hele omgeving.'* Hij antwoordt verontwaardigd: *'Totschießen tun wir niemand.'* *'Nu, ja,'* zeg ik, *'dan brengt u ons naar de gaskamer.'* Daarop schreeuwt hij: *'Die verdammte Lügenpropaganda von England!'* Kortom, hij merkt dat ik niets loslaat, trekt de schouders op en verlaat het vertrek.

In de gang ontmoeten we mijn man. Ach, wat ziet die arme vent eruit. Ze hebben hem bont en blauw geslagen, ook hij wist niets. We kijken elkaar in de ogen en begrijpen alles.

Terug in de auto gaat het naar het Huis van Bewaring in Arnhem, zonder bagage, die zou ons later worden nagestuurd. Het is echter bij een belofte gebleven. Hier worden mijn man en ik gescheiden, de eerste keer in ons huwelijk. In het Huis van Bewaring valt het leven nogal mee, mijn dochter en ik worden naar een grote cel gebracht, waarin zich nog tien dames bevinden, ook politieke gevangenen, die ons vriendelijk begroeten.

Het eten is behoorlijk, alleen het zure, droge brood smaakt ons nog niet. Twee keer per dag worden we

beneden in een hofje gelucht, net als apen in een kooi. Als de mannen in het hofje zijn, kunnen we ze uit ons raam zien, ook mijn man zie ik erbij. Hij kijkt naar boven en seint: *'Houd je taai, houd moed.'* Op deze heerlijke momenten teren Hetty en ik dan weer tot de volgende dag. Vanuit ons venster aan de voorkant kijken we op een magazijn waar jongens werken. We zijn erg benieuwd naar oorlogsberichten, een van ons heeft een goed idee, zij borduurt op een witte lap met grote rode letters: NIEUWS? De jongens blijken uit het goede hout gesneden te zijn, zij begrijpen ons. De volgende dag zien we hoe ze een groot, zwart bord met wit krijt beschreven voor het raam houden. *'AANSLAG OP HITLER GEPLEEGD, REVOLUTIE IN DUITSLAND!'* Hieruit putten we weer moed, is het misschien nu gauw gebeurd?